

УДК.37.01:[316.624-053.6+271]

Сергій Олександрович ШАТРАВА,

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7072-961X>;

Сергій Вікторович БЕЗПАЛЬКО,

начальник Головного управління

Національної поліції в Івано-Франківській області,

кандидат юридичних наук;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2168-060X>;

Іван Васильович КРИЦАК,

старший науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем досудового розслідування

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-4269>;

Денис Євгенійович ДЕНИЩУК,

науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем досудового розслідування

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0285-8831>

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ПРОЦЕСИ ПОДОЛАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ І НЕГАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СОЦІУМУ ЗА МЕТОДИКОЮ А. С. МАКАРЕНКА ТА ЇХНЄ ПІДСИЛЕННЯ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОЮ СКЛАДОВОЮ

Наріжний аспект людського «Я», точніше функція трансценденції людського «Я», найбільш повно виражається у виховному закладі А. С. Макаренка, де отримав потужний розвиток рольовий статус людини. Тут існувала складна ієрархія суворо не фіксованих, взаємозамінних соціальних ролей, що дозволяло кожному побувати в різноманітних взаємозалежностях, які збагачували рольову координацію і формували вектори соціально-психологічної взаємозалежності як усередині закладу, так і за його межами. Важливе значення для процесу розвитку і розширення рольового статусу людини мало унікальне явище – «зведений загін», який дозволяв реалізувати найдавніший соціальний принцип «карнавалу», коли має місце зміна соціальних ролей, у даному випадку – зміна лідерів колективу. Проте дана рольова трансформація відбувалася не як одномоментний акт, а як постійно діючий колективний процес. У закладі А. С. Макаренка існувала і постійно змінювана роль чергового командира, який міг зробити зауваження або дати обов'язкове для виконання розпорядження будь-якому члену колективу. Таким чином, практично всі діти мали можливість керувати своїм оточенням, контролювати певний його аспект, чи навіть увесь космос свого оточення, який окреслювався межами колонії. Крім того, тут жили діти різного віку, які спільно включалися в навчально-трудова діяльність і постійно змінювали одну з основних рольових послідовностей людини (пов'язану з її віковим статусом) в атмосфері найскладнішої і постійно мінливої соціальної інфраструктури, зануреної в систему тотальної взаємодії і спілкування, яку сам А. С. Макаренко називав «педагогікою паралельних дій». До того ж, у закладі постійно функціонував театр, у діяльності якого брали участь практично всі вихованці, що дозволяло їм ще більш розширити свій рольовий репертуар, вийти за межі побутових, виробничих, навчальних і інших тривіальних соціальних ролей [1, с. 12–13].

Життя ж виховного закладу в цілому регулювалося загальними зборами колективу і радою командирів, колегіальним органом, рішення якого не міг опротестувати навіть директор

колонії (принцип «педагогіки колективної дії»). У такий спосіб відбувається формування органу єдиної колективної волі, що прямо сприймається кожним членом колективу як конкретна, не опосередкована проміжними ланками невідчужена соціальна надроль, що втілює в собі принцип соціального керівництва згори, яка визначала життя колонії і була цілком прозора для участі в ній усіх членів колективу. Кожен педагог тут ставав повноправним членом колективу (після 4-місячного випробування) і не мав ніяких соціальних привілеїв. Таким чином, в арсеналі соціальних ролей, реалізованих у виховному закладі А. С. Макаренка, практично не було жодної ролі, яка була б відчуженою і недосяжною для членів колективу, які взаємодіяли в атмосфері взаємної довіри, коли, наприклад, черговий командир здавав рапорт, ніхто не мав права взяти під сумнів об'єктивність будь-якого факту з його рапорту. Тим самим одержував реалізацію найважливішого принципу гуманістичного виховання – емпатії, відкритості, співпричетності і співучасті людини в соціальних і природних процесах, що протікають у зовнішньому середовищі [1, с. 12–13].

Тут важливим є аналіз виховного середовища, яке створив у своєму закладі великий педагог, адже за ефективністю цей заклад вважається неперевершеним (сьогодні існують лабораторії дослідження виховного ефекту педагогічної системи А. С. Макаренка в Німеччині та Японії, де прагнуть зрозуміти, яким чином відбувалася «переплавка» малолітніх злочинців, їх докорінна трансформація і гармонізація): 100 % всіх вихованців, які потрапили у цей заклад і пройшли його повний «курс», у подальшому не виявили рецидивів і не повернулися у своє злочинне минуле. Очевидно, А. С. Макаренко створив найефективніше розвивально-виховне середовище, яке мало потужний «солітонний» ресурс самопідтримання й гармонізації, подібно до нашого Усесвіту, який постає вельми усталеною самодетермінованою структурою. Це стійке виховне середовище А. С. Макаренка організував на початках існування свого закладу через ситуацію «вибуху» – докорінної зміни перших декількох найбільш «злочинних» вихованців; це привело до того, що великий педагог отримав статус «альфа-самця», тобто незаперечного лідера – єдиного центру керування [1, с. 12–13].

Аналіз виховної установи А. С. Макаренка свідчить, що йому вдалось відповісти кібернетичним особливостям соціального управління. З самого початку становлення виховної установи педагог стояв у її основ як фундатор, реалізуючи ще один принцип ефективного управління, згідно з яким керуючий Центр сам створює систему («принцип Творця») і формує її керуючі механізми. Пригадаємо, як все відбувалося в колонії А. С. Макаренка. Перш за все до неї прибули педагоги-вихователі, які стали базовим інструментом управління системи. Потім з'явилися «малолітні злочинці» – хлопці 17-18 років (вони являли собою більш-менш сформовані злочинні елементи), які в результаті спонтанного застосування методу «вибуху» виявилися другою (після вихователів) передавальною ланкою і середовищем управління системи. У наявності – Божественна Трійця: Бог-Батько – педагог-Макаренко, Бог-Дух – вихователі (які несли в собі духовні основи, ідеологію Батька) і, нарешті, Бог-Син – перші декілька вихованців – найбільш авторитетні правопріємники влади Батька [1, с. 14]. Як бачимо, склалася чітка тріадна логічна ієрархія, яку з погляду наукової логіки і математики в 1991 році описав академік Раушенбах [2, с. 62–67].

Вже після того, як у цю систему потрапляли нові «злочинні елементи», вони з нею інтегрувалися і адаптувалися до її особливостей. Тут важливо сказати і те, що у наш час часто лунає критика на адресу А. С. Макаренка, в якій звучить обурення його домінантністю і комуністичною тоталітарністю (подібній критиці педагог піддавався і з боку його сучасників). При цьому, слід сказати, що будь-який педагог створює свою педагогічну систему як соціальний організм в надрах певного соціуму і вимушений пристосовувати свою систему до соціально-економічних і ідеологічних умов свого оточення. Так було завжди, у всі часи – і у Я. А. Коменського, і у А.С. Макаренка, і у В. О. Сухомлинського [1, с. С. 14].

У науковій статті висвітлені актуальні для впровадження навчально-виховні методики А. С. Макаренка з пропозицією їхнього підкріплення духовно-ціннісними засадами та духовно-релігійною обізнаністю в іншому, не фізичному, а духовному, невидимому світі; баченням того, як все дивним чином управляється у Вселенній,

має свої початок і завершення, відплату за негативні наслідки, заради переміни свідомості людини до кращих, більш вихованіших її станів, а головне – духовності, від якої залежить справа спасіння людської душі, яка є нев-мирущою, а завжди суцєю; її перебування у стані вічності чи то в обителях Раю, чи вічних мук.

В рамках авторських міркувань над проблемою існує вірогідність викристалізації тих або інших позицій, які могли би бути почутими більшістю, заради зміни соціальної обстановки в колективах, подальших наукових зацікавлень, творчих звершень. Методики створення ефективного розвивально-виховного середовища А. С. Макаренка використовуються у багатьох країнах світу і можуть бути застосованими у найрізноманітніших галузях людської діяльності.

Список бібліографічні посилань

1. Вознюк О. В. Психолого-педагогічні механізми розвитку особистості як творчої трансцендентної сутності. [Навчальний матеріал]. 2013. 16 с.
2. Раушенбах Б.А. Логика троичности. *Вопросы философии*. 1993. № 3. С. 62–67.
3. Слово св. Иоанна Кронштадтского о Божественной Литургии. Храм в честь Святой Живоначальной Троицы. URL: <http://hram-troitsa.cerkov.ru/2019/09/13/slovo-sv-ioanna-kronshtadtskogo-o-bozhestvennoj-liturgii/> (дата звернення: 10.02.2022).

Отримано 20.02.2022

УДК 159.923

Тетяна Вікторівна БЛЕЦЬКА,

доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін

Національної академії Державної прикордонної служби

України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький),

кандидат соціологічних наук, доцент;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8844-5842>

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЇЇ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано змістові та складові компоненти психологічної культури особисті, виявлено чинники її формування та з'ясовано взаємозв'язок професійної діяльності та психологічної культури.

Ключові слова: *психологічна культура, професійна діяльність рефлексія, соціальне управління.*

Розбудова української держави на засадах демократизації та гуманізму пов'язана зі зміною базових підходів щодо умов і стилів управління у різних сферах соціальної взаємодії. Це, в свою чергу, суттєво підвищує вимоги до професійної компетентності керівного складу, менеджерів управлінців, тощо. Більшість труднощів в системі соціального управління зумовлені низьким рівнем психологічної культури (а подекуди, навіть її відсутністю взагалі), а також психологічною безграмотністю в організації управління персоналом.

Окрім соціально-психологічні аспекти формування психологічної культури досліджували світові та вітчизняні науковці, зокрема: К. Абульханова-Славська, Г. Андрєєва, Б. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Виготський, Б. Ломов Н. Кузьміна, О. Леонт'єв, В. Мясіщев, С. Рубінштейн та інші.

Психологічна культура фіксує рівень засвоєння особистістю попереднього досвіду, знань, традицій та специфіку їх практичної реалізації. Як психічне утворення, даний феномен пронизує всі складові особистості, формує характер її індивідуальності. Психологічна культура має ієрархічну багаторівневу будову і багатокомпонентну природу. В її основі особливості сприймання іншої людини, глибина її розуміння, характер переживань, пов'язаних з системою соціальної взаємодії, а також вміння спілкуватись, співпрацювати і продуктивно виконувати завдання професійної та службової діяльності. Отже, психологічна культура постає як єдність знань, відношень, переживань і життєвого досвіду людини.